

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 22 กันยายน 2538

## Balkanization

รังสรรค์ ฤษะพรพันธุ์

เมื่อผมอ่านพบคำว่า *Balkanization* หลายปีที่แล้ว ผมมิได้เฉลียวใจว่า คำนี้มีความหมายเฉพาะ ในเวลานั้น ผมองสังการให้แปลว่า *บอลคณานูวัตร* หรือการอนูวัตรตามคาบสมุทรบอลข่าน แต่ผมก็ได้ตั้งคำถามว่า เหตุใดจึงต้องอนูวัตรตามคาบสมุทรบอลข่านด้วย

เมื่อผมพบหนังสือชื่อ *The Balkanization of the West* (London : Routledge, 1994) ซึ่งแต่งโดย Stjepan G. Mestrovic ศาสตราจารย์วิชาสังคมวิทยาแห่ง Texas A & M University ผมองสังการให้ผมแปลว่า *บอลคณานูวัตรของตะวันตก* โดยที่ผมมิได้ตั้งคำถามว่า เหตุใดตะวันตกจึงต้องอนูวัตรตามคาบสมุทรบอลข่านด้วย

เมื่อผมอ่านบทนำเรื่อง "Racial Balkanization at Cornell" ในหนังสือพิมพ์ *The Asian Wall Street Journal* (July 26, 1995) หัวใจของผมเริ่มไม่ไว้วางใจสมองของตนเอง บทนำดังกล่าวกล่าวถึงระบบหอพักนักศึกษาในมหาวิทยาลัยคอร์เนลที่มีการแบ่งแยกผิวและเชื้อชาติโดยชัดเจน กล่าวคือ มีหอพักสำหรับนักศึกษาผิวดำ หอพักสำหรับนักศึกษาเชื้อสายสเปน และหอพักสำหรับนักศึกษาพื้นเมือง นักศึกษาที่เป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ในหอพักด้านเหนือ นักศึกษาผิวขาวอยู่ในหอพักด้านตะวันตก มหาวิทยาลัยคอร์เนลกำลังถูกมลรัฐนิวยอร์กเล่นงานในข้อหาละเมิด Civil Rights Act of 1964

แต่เหตุใดหนังสือพิมพ์ *The Asian Wall Street Journal* ฉบับดังกล่าวจึงใช้คำว่า Racial Balkanization? ผมตอบคำถามนี้ไม่ได้ และเริ่มแน่ใจว่า 'บอลคณานูวัตร' เป็นคำแปลที่ผิด ถึงจุดนี้ ผมจึงต้องเสียเวลาค้นคว้าเพื่อให้ข้อสงสัยหมดไป

จากการประมวลคำอธิบายจาก *Oxford English Dictionary* คำว่า *Balkanization* นับเป็นคำค่อนข้างใหม่ เพราะถือกำเนิดระหว่าง ค.ศ. 1900-1929 หมายถึงกระบวนการแบ่งแยกดินแดนออกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยหลายรัฐ โดยที่เป็นปรปักษ์ต่อกันด้วย ทั้งนี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่า คำคำนี้มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์จากการแบ่งแยกดินแดนในคาบสมุทรบอลข่าน

หนังสือบางเล่มกล่าวว่า Balkanization เป็นนโยบายที่รัสเซียมีต่อดินแดนในคาบสมุทรบอลข่านในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพราะต้องการให้ดินแดนดังกล่าวแตกเป็นรัฐเล็ก รัฐน้อยที่มีความระแวงซึ่งกันและกัน Balkanization จึงมิได้มีความหมายแตกต่างจาก 'แบ่งแยกและปกครอง' (Divide and rule)

กระบวนการแบ่งแยกดินแดนในคาบสมุทรบอลข่านเป็นรัฐเล็ก รัฐน้อยเริ่มปรากฏเมื่อเกิดสงครามบอลข่านครั้งแรกในปี 2455 โดยรัสเซียเป็นผู้ชักใย ข้อเท็จจริงปรากฏว่า รัสเซียเป็นศูนย์กลางในการชักนำในบัลแกเรีย (Bulgaria) และเซอร์เบีย (Serbia) ทำสัญญาพันธมิตร โดยหวังจะแย่งชิงดินแดนมาเซโดเนีย (Macedonia) จากเตอร์กี กรีซ และมอนเตเนโกร (Montenegro) เข้าร่วมเป็นพันธมิตรด้วย ในเดือนตุลาคม 2455 พันธมิตรทั้ง 4 ประเทศยกกำลังทหารโจมตีเตอร์กี และได้รับชัยชนะโดยง่าย ประเทศมหาอำนาจร่วมประชุม ณ นครลอนดอนเพื่อยุติสงคราม โดยเตอร์กียอมสละดินแดนในทวีปยุโรป เพื่อก่อตั้งประเทศอัลบาเนีย (Albania) ข้อตกลงนี้ยังความไม่พอใจแก่เซอร์เบียและมอนเตเนโกรอย่างยิ่ง

ต่อมาเกิดความขัดแย้งระหว่างบัลแกเรียฝ่ายหนึ่งกับเซอร์เบียและกรีซอีกฝ่ายหนึ่ง โดยที่บัลแกเรียจับได้ว่า เซอร์เบียและกรีซรวมหัวกันแบ่งปันดินแดนมาเซโดเนีย ในเดือนมิถุนายน 2456 สงครามบอลข่านครั้งที่สองก็เกิดขึ้นเมื่อบัลแกเรียยกพลบุกกรีซและเซอร์เบีย แต่บัลแกเรียกลับถูกรูมาเนียและเตอร์กีโจมตี ทั้งที่รูมาเนียและเตอร์กีต่างก็เป็นปรปักษ์กับกรีซและเซอร์เบียด้วย บัลแกเรียเป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงคราม และต้องยอมลงนามในสนธิสัญญากรุงบูคาเรสต์ (Treaty of Bucharest) ในเดือนกรกฎาคม 2456 ตามสนธิสัญญาดังกล่าวนี้อ บัลแกเรียต้องยอมยกดินแดนใน Macedonia และ Thrace ให้แก่กรีซและเซอร์เบีย และสูญเสียเมือง Dobbrudja แก่รูมาเนีย

สงครามบอลข่านทั้งสองครั้งนี้ โดยสุทธิแล้วเตอร์กีและบัลแกเรียเป็นฝ่ายสูญเสีย อาณาจักรเตอร์กีจำกัดพรมแดนที่เมือง Adrianople และ Constantinople ในขณะที่เซอร์เบียและมอนเตเนโกรมีดินแดนเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว และกรีซกลายเป็นมหาอำนาจในทะเลเอเจียน (Aegean) เนื่องจากยึดครองเมืองท่า Salonika ได้ ส่วนอัลบาเนียกลายเป็นประเทศเกิดใหม่ การจัดระเบียบใหม่ในคาบสมุทรบอลข่านในปี 2456 มีผลกระทบอันยาวไกล เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง บรรดาประเทศที่เป็นฝ่ายสูญเสียในสนธิสัญญากรุงบูคาเรสต์ คือ บัลแกเรียและเตอร์กีเข้าร่วมกับเยอรมนีในการทำสงคราม อีกฝ่ายหนึ่งเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตร

Balkanization มิใช่กระบวนการปรับตัวตามคาบสมุทรบอลข่าน หากแต่เป็นกระบวนการแบ่งแยกดินแดนเป็นรัฐเล็ก รัฐน้อยที่เป็นปรปักษ์ต่อกัน โดยที่กระบวนการดังกล่าวนี้เริ่มต้น ณ คาบสมุทรบอลข่าน ความขัดแย้งและสงครามที่กำลังเกิดขึ้นใน Bosnia and Herzegovina และดินแดนที่เป็นยูโกสลาเวียในอดีตนับแต่ปี 2534 เป็นต้นมา มิอาจเข้าใจได้

โดยต้องแท้ หากไม่เข้าใจภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของคาบสมุทรบอลข่าน และหากไม่เข้าใจ Balkanization โดยเฉพาะ

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง Balkanization กลายเป็นนโยบายต่างประเทศของสหภาพแอฟริกาใต้ที่มีต่อดินแดนที่เป็นรัฐชายขอบ อันได้แก่ Zimbabwe, Mozambique, Angola, Zambia, Botswana, Lesotho และ Swaziland สหภาพแอฟริกาใต้ต้องการให้รัฐชายขอบเหล่านี้พึ่งพิงตนเองในทางเศรษฐกิจ เพื่อที่จะได้ไม่เป็นปรปักษ์ต่อตน

นับตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา Balkanization กลับคืนสู่คาบสมุทรบอลข่านอันเป็นมาตุภูมิ เมื่อเกิดกระบวนการแบ่งซอยดินแดนเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยในดินแดนที่เป็นยูโกสลาเวียเดิม ก่อนหน้านั้น เมื่ออาณาจักรโซเวียตล่มสลายในปี 2532 ก็เกิดขบวนการ Balkanization ในดินแดนดังกล่าวด้วย ในปัจจุบันขบวนการ Balkanization ในดินแดนที่เป็นสหภาพโซเวียตและยูโกสลาเวียเดิมยังไม่จบสิ้น และไม่มีที่ท่าว่าจะจบสิ้นด้วย

กระบวนการแบ่งซอยดินแดนเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยจะยังคงเกิดขึ้นต่อไป สาธารณรัฐประชาชนจีนหลังมรณกรรมของเติ้งเสี่ยวผิงอาจแตกเป็นเสี่ยง เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์สูง อินเดียน ปากีสถาน และอัฟกานิสถานก็อยู่ในสภาพที่ไม่แตกต่างกัน มิใช่ต้องกล่าวถึงแอฟริกาที่มีรัฐประชาชาติใหม่ผุดขึ้นทุกปี แต่ความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์และความขัดแย้งระหว่างศาสนามีได้จำกัดเฉพาะเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ ในยุโรปและอเมริกาเหนือก็มีปัญหาลักษณะเดียวกัน

นักสังคมวิทยาบางท่าน ดังเช่น Stjepan G. Mestrovic เชื่อว่า สังคมตะวันตกก็ต้องเผชิญกับกระบวนการแบ่งซอยดินแดนเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยด้วย และนี่เป็นสาระสำคัญของหนังสือชื่อ *The Balkanization of the West* (1994)

หากบทวิเคราะห์นี้ถูกต้อง กระบวนการแบ่งแยกดินแดนเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยกำลังแผ่ขยายในขอบเขตทั่วโลก ข้อสำคัญก็คือ รัฐเล็กรัฐน้อยที่ผุดขึ้นใหม่มิได้ก่อเกิดจากข้อตกลงที่มีพื้นฐานบนมิตรภาพ หากแต่ถือกำเนิดจากความขัดแย้ง ความเป็นปรปักษ์ และสงคราม Balkanization จึงค่อยๆ กัดกร่อนสันติสุขของโลก และหล่อหลอมความเป็นปรปักษ์และความหวาดระแวงระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ระเบียบใหม่ของโลกหลังยุคสงครามเย็นกำลังนำไปสู่สภาพ 'นิวโลกาจลาจล' (New World Disorder) ดังบทวิเคราะห์ของศาสตราจารย์เบนเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson)

ณ บัดนี้ Globalization of the Balkanization เป็นปรากฏการณ์ที่นักวิชาการพึงจับตามอง